

Landskap: Skåne ..... Upptecknat av: William Richter
 Härad: Albo ..... Adress: .....
 Socken: Fågeltofta ..... Berättat av: Per Erlandsson
 Uppteckningsår: 1928 ..... Född år ..... i Frörum.

Uppteckningen rör

Torvfabrikation	1-2
Läsa bort värtor och liktornar	3
Kloka gubbar o gummor	3
Frörums byahorn	4
Brydegille	5
Vagnarna	8
Ullklippning	8
Kardning	8
Färgning	9
Byskräddare	10
"De dödas lott"	15
Midsommarafton	16

Acc.nr.
Per Erlandsson
Frörum.
Fågeltofta sn.
Albo hd. Skåne.

1931

Upptecknat av William Richter
Juli 1928.

1931

Då det var tillvårat, skulle man taga upp torv. Gårdarna bytte då folk, och man kunde hålla på ända till fjorton dagar med torvupptagningen. På mindre ställen räckte det med en dag, på andra med två dagar. Här togs mest upp s.k. "plöddertorv". Först hackade man bort svären med en stor, klumpig svärhacka. Litet torvjord hackades sedan löst, vatten hällades på, arbetades med hackan och breddes ut med träskovlar. Med en torvrist skar man massan i rutor, där den skulle spricka, då den torkade. Efter ca 8 dagar vändes torven på kant och lavades slutligen upp i torvakäglor, som till formen liknade en bikupa. Då torven blivit riktigt torr, och det var vackert väder, kördes den hem i en "bolstervagn" till torvhuset, där den staplades upp.

Vid själva mossen använde man en skottkärra, som bestod av två - ungefär 8 tum breda - bräder, stående på kant. De smalhade av i ena ändan och bildade handtag. Undertill mellan de båda bräderna

fanns bräder fastsatta på två tvärslår, så att en låda eller häck bildades, och i denna lades torven. Hjulet var helt av trä och likaså axeln, men i den senare var inslaget en dubb av järn i vardera ändan.

Då torven tagits upp hade man gille, och därvid tillgick på samma sätt som vid brydegillet.

Vid större gårdar och gods t.ex. Kronovall tog man upp "stryketorv", detta dock i senare tider. Man hade sex formar intill varandra. Torvmassa lades upp på ett träbord, bearbetades och sedan tog man med händerna och fyllde formarna. Dessa vändes sedan upp och ned på gräsplanen och fingo torka där.

Av sämre torvmassa gjorde man s.k. "bollatorv". Man klappade ihop massan med händerna och formade den som stora bollar eller brödkakor. De torkades på samma sätt som förut omnämnda sorter.

1931

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

3 3

Acc.nr.

Per Erlandsson

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

Upptecknat av William Richter

Juni 1928.

Vårtor och liktornar kunde man "läsa bort". Man skulle gå ut en månljus kväll, taga med handen på vårtorna och så sträcka ut den i riktning mot månen sägande: "Jag tyckte de 'va' nåt, men de 'va' ingenting." - Detta skulle man upprepa tre gånger, och efter ett par tre dagar voro vårtorna försvunna.

Ett annat medel, som likaledes skulle vara ofelbart, var att tvätta vårtorna med regnvatten, som samlats i någon berghälla.

Förr anlätades mycket "kloka gubbar eller gummor". "Åsumspågen" eller "kloge Lars" var mycket omtalad och anlätad i dessa trakterna. En piga hade fått för sig att hon skulle driva med honom och band om hela huvudet och jämrade sig för tandvärk för honom. Han genomskådade henne emellertid och sade: "Va' du har klutat ut dig. Du har inte nå'n tandvärk, men gå hem så kan du få". Hon gick och fick vid hemkomsten de häftigaste smärtor i tänderna.

1931

Upptecknat av William Richter

Juli 1928.

Acc.nr.

Per Erlandsson

Frörum

Fågeltofta sn.

Albo hä. SKÅNE.

Förr fanns här i Frörum ett byahorn. Det var ganska långt och bestod av en lur av koppar, som ökats på med ett stort stutahorn. Det förvarades hos min far, för vi bodde ju mitt i byn. Min far och före honom min farfar brukade blåsa i hornet och gick då upp på backen i närheten av kvarnen, så att det hördes i hela byn, då han blåste. Stämmorna hölls hos min far inne i stugan (gården nr 4 Frörum), och gubbarna sammankallades både till dessa, då de skulle laga byns brydestuga, då de skulle skotta snö eller något annat gemensamt arbete, genom att far blåste i hornet. Här fanns även en bykarta, men den har visst kommit bort. Hornet försvann också, då det var auktion efter min far, så jag vet inte, vart det tagit vägen.

Min far hette Erland Håkansson och hans far Håkan Erlands-
son.

Acc.nr.

1931

Upptecknat av William Richter

Per Erlandsson

Juli 1928.

Frörum.

Fågeltofta sn. Skåne.

Albo hd.

Brydegille:

Då de förr skulle bryda, byttes folk mellan de olika gårdarna. Då arbetet var färdigt, dansades det och lektes. Förplägnaden på gillet bestod av äggakaka, risgröt och brännvin. Kvinnorna i byn dit med mjölk i kopparspann, för man hade inte så mycket mjölk ^{da} som nu. Då de gingo hem, fingo de av moren på stället Smör och bröd och rullepölsa i kruset samt fingo smaka av äggakakan. Denna bakades på ett stort järn. Under pannan eldades ganska kraftigt, och över pannan lades en plåt, där glöder placerades, så att kakan skulle bli genombakt.

1931

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

66

Aac.nr.

Upptecknat av William Richter

Per Erlandsson

Juni 1928.

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

Förr hade inte fjädrar på vagnarna. De voro helt av trä och mycket klumpiga. Min far hade haft sådana vagnar eller rättare sett sådana, för man började på hans tid sätta på järnbeslag, ringar på hjulen o.d. Han hade en "bolstervagn" med ett säte, som var fjädrar på, och som haspades fast på sidorna. Den vagnen begagnade han, då han skulle ut och fara till Kristianstad (fem mil) eller andra längre turer. Allt som man behövde och inte själv kunde tillverka var man nödsakad att köpa i stan eller på Kiviks marknad, där hela Albo samlades en gång om året. Uppköp gjordes då av alla slag : liar, vädjestenar, korgar, knivar småsaker, prydnadsföremål, rivor och allt annat, som göingar eller omkringresande handlande hade till salu.

Omtalade bolstervagn var en enspannarvagn. Hästen drog den medelst skaklar, som spändes fast i "springbågen". Genom ett hål i skakeln sattes en järnten med hål i och i detta en träpinne, "sillaklacken", som skulle fasthålla skakeln vid selen.

Skulle två hästar spännas för vagnarna då för tiden användes

1931

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

77

fyra skaklar, för man hade inte linor då. En lång i ena ändan tillspetsad vagnstång fastsattes så i springbågen, att den kunde leda i lodrätt led.

Om vintrarna hade de ibland en "kubbasläde", där allt hängde ihop i ett. På de två medarna var satt fyra stolpar och dessa sammanhöllos av två tvärslår och på dessa voro fastaatta ett par tre bräder, det var allt.

1931

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV
Upptecknat av William Richter

88

Acc.nr.

Kersti Erlandsson

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

Juli 1928.

Om framtiden (våren) skulle fåren klippas och då alltid i ny. På efterhösten klipptes de i nedan. Först tvättades fåren riktigt rena i sodavatten, rent "bås" lades i deras kätte och så fingo de torka en eller ett par dagar. Benen bundos sedan ihop, så att ett bakben lades ovanpå ett framben, då kunde fåren inte sparka. De lades upp på en bänk - ibland satt man direkt på golvet - och klipptes med särskilda ullsaxar, sådana som användas ännu. Ullen fick ligga utbredd, så att den skulle vara riktigt torr, då skulle den "kardas". Fruntimren gingo då till varandra och bytte arbetskraft. Vi började i kvällningen och höllo på till omkring kl. elva. Då man kardade gjorde man små "töjar", och då man fått tjugo sådana färdiga lades de ihop till en "katta". På stället, där man kardade skulle de alltid bjuda på något. Det var ju "kardegille". Man fick smör och bröd, ost och kaffe och bruna bönor. Bruna bönor var riktig högtidsmat och förekom på alla gille. Kaffe var icke vanligt, att man fick. Jag var åtminstone tjugofyra år, innan det

blev vanligt, att man skulle få kaffe på morgnarna. På kardegillena hade man inga andra nöjen än att berätta historier, gissa gåtor o.d. Då man kardade hade man en kardbräda, som man lade på en bänk och satte sig på, eller som var gjord som en bänk, och så en handkarda. Man kunde också ha två handkardor, och med dessa "finkardade" man ullen. Den fina och grova ullen blandades då, så att det blev likformigt. Då man så fått ullen i "kattor", var den färdig att "spinna". Jag har hört talas om, att man förr spann på "slända", men sådan har jag aldrig sett, och såväl min mor som jag har alltid spunnit på "rock". Min mors rock var "enbröstad", och jag undrar, om hon inte betalade tjugo daler för den, då hon köpte den på Kiviks marknad. Först senare började man på med "tvåbröstade" spinnrockar. Då man så spann tog man en "katta" i knäet eller på en särskild ställning på rocken och spann ullen på en rulle. Garnet "haspades" sedan upp på en "haspa", som hade fyra "vingar" och en "räkneapparat", som knäppte varje varv, som haspan gjorde. Man "fidjade" vid varje varv annars hade man fått det i en röra. Så räknade man "fidjorna" och kunde så få garnen av önskad storlek.

Till vadmal skulle ullen vara vit (ofärgad), till varp användes ylle. Vadmalen skulle sedan "stampas" och färgas, men det gjorde de inte själva här. I hela min tid har det varit färgeri i Tranås, så där lämnade vi in allt, som skulle färgas. Mor färgade själv i "stenamoss" för att få brunt och i "ängaskära" för att få grönt.

Då man gick ifrån väven, skulle tråden sitta i, och skälet ej trampas ner.

1931

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV
Upptecknat av William Richter

10
10

Acc.nr.

Kersti Erlandsson

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. SKÅNE.

Juli 1928.

Förr sydde skräddare allting både karl- och fruntimmerskläder. I varje by fanns byskräddare, som tillsammans med sina gesäller drogo omkring på de olika ställena och sydde allt möjligt. De fingo bo och äta, dit de kommo, men vad de togo i betalning kommer jag inte ihåg. De hade maskiner, som de fingo veva.

Min konfirmationsklänning sydde sålunda en skräddare, men längre fram började fruntimmer lära sy. Min syster lärde sy, då hon var 16 - 17 år hos en sömmerska i Kivik (1877 - 78). Det var en verkensklänning, som min mor vävt till och färgat svart. Den hade långa raka ärmar på blusen - midjeliv - satt hårt åt om bröstet och knäpptes framtill med knappar. Den satt åt vid halsen med linning och var inte urringad. Kjolen gick ända ner till vristerna och bestod av tre vådor med skoning nertill (en gammal gumma hade veckad kjol uppifrån och ända ner). Såväl skoning som foder var hemvävt.

Vid konfirmationen - då blev man ju "stor" - kammades håret i två flätor med bena mitt i och sattes upp i nacken i en trilla. - Småtöserna flätade håret ända fram och hade en fläta i nacken, då de gingo till skolan. - Vid konfirmationen voro vi barhuvade, men vid nattvardsgången hade vi svart silkeschalett (som min mor köpt efter en gammal gumma, ty vi hade inte råd att köpa en ny).

Så hade vi låga läderskor (annars träskor, så jag var riktigt stolt, då jag vid konfirmationen fick mina första läderskor). Dem hade min bror, som var skomakare, sytt.

Så hade jag ett svart "schaldiförkläde" (hälvten av silke, hälvten bomull) med två bredder.

Jag har haft en fårskinnspäls. Skinnen var först bestrött med alun, och fick så ligga "hopvepat" 2 - 3 dar, varpå det hängdes upp till torkning. Sedan beredde skräddaren det vidare med särskilda järn och färgade det svart och sydde till pälsen, som var ganska kort.

I Mellby hade kvinnorna om vintern skinnklockor till pälsarna. Även de voro av fårskinn och svarta med en röd vadmalstård nerikring. "Klockan" var som en kjol och hölls uppe av ett grönt vadmalsliv, som var fastsytt, och som knäpptes fram till med häktor. Klockorna voro tunga och besvärliga men varma.

Kjolarna, som även ibland kallades "skört" eller "knäppor", voro av vadmal eller verken (bomullsgarn till varp med islaget ullgarn). De knäpptes fram till.

Skörten voro antingen svarta, gröna eller vid bröllop röda. Till dem hade de "svansatröja" och höga styvstrukna kragar. När de kommo från kyrkan, lavade de alltid ihop kjolarna i veck, bundo snören därom och lade ner dem i en kista, ty garderober användes inte då. På tröjarmarna satte de 'gramaner'.

Man använde bara en kjol åt gången, och jag var säkert trettio år, innan jag hade underkjol, och sextio innan jag började använda undertröja.

Överliven voro släta (skärpliiv). Vid dem fästes kjolarna, och utanpå sattes ett bälte.

De gamla hade "rynkesärkar", och de knöto ett långt rött band med tofsar i runt midjan.

De använde också ett slags koftor, "gumpakoftor", av svart kläde, och dessa kunde de ha till vilken kjol som helst. De hade raka ärmor och saknade veck. Mera allmänt började man använda koftor, då jag var ungefär trettio år.

"Speddetröjorna" voro här blå med "svansar" i ryggen, knäpptes till höger och hade hög krage.

Min mor hade en sikkekravatt, och det fingo även vi sedan, då vi skulle vara fina. De voro fyrkantiga och till färgen rödvita, blåvita, blåröda..... och köptes av kringvandrande handlande. Bröstdukar kunde gott vara detsamma.

Min mor knöt många klutar till folk. I Mellby knötos de på en "lock" - en båge, som fästes ovanpå hjässan på det uppsatta håret.

Kluten var en stor fyrkantig duk, kantad med spetsar och broderad med hålsöm eller annat broderi, särskilt på den snibb, som hängde neråt ryggen. Den knöts över hjässan, och avanpå fästes breda, vita, stärkta band av sockerduk liksom i en stor rosett, bandrosett. I nacken veckades kluten och fästes på locken med knappnålar.

Schalett och "torklä" var detsamma. Den bands i nacken, så att en kass bildades, och så att hela håret doldes (det skulle alltid huvudbonaden göra). Alltid fästades kant- eller "bendelband" i håret och fingo hänga neråt ryggen vid somliga tillfällen.

Förkläderna voro alltid av hemvävda, kulörta tyger, voro rynkade upptill och knöts i ryggen. Stundom räckte de runtom.

Fruntimren använde alltid handstickade, svarta yllestrumpor.

Gårdfarihandlandena sålde schaletter, tyger, peppar, "låsasöm" (med vilka de spikade fast gjororna på träskorna med) och en massa krams. De hade allt i en rätt bred säck med öppning mittpå. I ena ändan på säcken hade de handelsvarorna, i andra lump o.d. som de köpte upp.

Annars köptes allt, vad man behövde på marknaderna. Mycket smycken köptes där, ty dit kommo guldsmeder med sina alster. Öronringar och sådant köpte de eljest av guldsmederna i städerna.

Gårdfarihandlandena stannade ibland på platsen och öppnade där affär, som nedanstående visa visar.

1931

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

14. 14

(En visa av senare datum från Eljaröd).

Där finns två handlare i "Syperöds by",
Herr 'Jämmerdal' och 'Lurenkund' de heta.
Den ene är västgöt, den andre kan sy
både stövlar och skor, må Ni veta.

De ställa sina diskar ej långt från Guds hus,
vars valv de gå sällan inunder.
Nej! Bättre är att handla med kaffe och med snus
och lura enfaldiga kunder.

Acc.nr.
Kersti Erlandsson

Upptecknat av William Richter

Juli 1928.

Frörum.
Fågeltofta sn.
Albo hd. Skåne.

Då jag var femton - sexton år tjänade jag på ett skogvaktarboställe uppe vid "De dödas lott" (somliga säga "De dödas slott"). Ett litet stycke från skogvaktarbostället fanns där också stora, breda, flata stenar, och det såg ut som om där en gång i tiden legat någon stor byggnad eller rättare två, men jag vet inte, hur det varit.

1931

Upptecknat av William Richter

Acc. nr.

Juli 1928.

Kersti Erlandsson

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. SKÅNE.

I Mellby tjänade jag min mesta ungdomstid. Där hade vi majstång, som vi klädde själva. Vi plockade alla slags blommor i skogen och bröto löv av ek och björk och vad vi kunde få tag i för att få den riktigt vacker. På stängen ett stycke från toppen spikades en tvärarm, som även kläddes, och längst ut på tvärstången hängdes en krans av löv och blommor i ^{då/}var ända. I toppen sattes en flagga. Stängen kläddes midsommarafton, och den rests frampå eftermiddagen, vidtog dansen tills långt fram på morgonen. Det var polka, mazurka, kadrill och hoppvals..... och spelemannen gjorde så gott han kunde på sin harmonika eller fiol.

